

Sygn. akt II CSKP 1046/22

POSTANOWIENIE

Dnia 15 marca 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tomasz Szanciło (przewodniczący)

SSN Jacek Widło (sprawozdawca)

SSN Beata Janiszewska

w sprawie z powództwa J. O.

przeciwko Ł. W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 15 marca 2023 r.

w Izbie Cywilnej w Warszawie,

skargi kasacyjnej powoda

od postanowienia o umorzeniu postępowania zawartego w pkt 1 wyroku

Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu

z 17 lipca 2020 r., sygn. akt I AGa 14/20,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 17 lipca 2020 r. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w Legnicy z 27 września 2019 r., wydany w sprawie z powództwa J. O. przeciwko Ł. W., w punkcie I w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powoda 384.348 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie oraz umorzył postępowanie w pozostałym zakresie (pkt 1); oddalił dalej idącą apelację pozwanego (pkt 2) oraz rozstrzygnął o kosztach postępowania (pkt 3).

Sąd Apelacyjny, uzasadniając częściowe umorzenie postępowania, uznał, że powód skutecznie cofnął pozew ze zrzeczeniem się roszczenia, natomiast jego

oświadczenie o odwołaniu tego oświadczenia uznał za niewywołujące skutków prawnych.

Od rozstrzygnięcia tego skargę kasacyjną wniósł powód J. O., zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego wyłącznie w zakresie, w jakim doszło do umorzenia postępowania na skutek przyjęcia, że powód skutecznie cofnął pozew wraz ze zrzeczeniem się roszczenia. Skarżący zakwestionował rozstrzygnięcie o umorzeniu postępowania, powołując się na naruszenie art. 355 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Należy uznać, że w stanie faktycznym sprawy nie doszło do naruszenia art. 355 k.p.c. Przepis ten stanowi, że sąd umorzy postępowanie, jeżeli powód ze skutkiem prawnym cofnął pozew, strony zawarły ugodę lub została zatwierdzona uгода zawarta przed mediatorem albo z innych przyczyn wydanie wyroku stało się zbędne lub niedopuszczalne.

Sąd Apelacyjny, odmiennie niż Sąd pierwszej instancji, przyjął nieskuteczność - dokonanego jeszcze w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji - cofnięcia przez powoda swego oświadczenia o cofnięciu pozwu wraz ze zrzeczeniem się roszczenia. Cofnięcie tego oświadczenia nastąpiło przed wydaniem postanowienia o umorzeniu postępowania z tego tytułu.

Sąd Apelacyjny przyjął, że w tej konkretnej sprawie nie zaszły podstawy do skutecznego odwołania oświadczenia o cofnięciu pozwu wraz ze zrzeczeniem się roszczenia. Sąd drugiej instancji nie uznał kategorycznie, że odwołanie cofnięcia pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia jest możliwe jedynie przy wykorzystaniu instytucji uchylenia się od skutków oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu. Dokonał jednak oceny zachowania powoda z punktu widzenia możliwości powołania się na przyczyny odwołania oświadczenia o cofnięciu pozwu i wskazał, że „powód z własnej winy nie zapoznał się dostatecznie z dokumentem przedstawionym na rozprawie i dopiero po jego bliższej analizie, już po złożeniu powyższego oświadczenia, doszedł do wniosku, że nie będzie dla niego korzystne. W tej sytuacji powoływanie się na ewentualny błąd, jaki miał wynikać z powyższego działania powoda nie mogło być skuteczne”.

Jak z tego wynika, Sąd Apelacyjny uznał, że to skarżący wskazywał na błąd jako podstawę faktyczną i uzasadnienie dla swego odwołania oświadczenia, a Sąd nie znalazł podstaw do przyjęcia, iż błąd taki wystąpił. Przyjął on, że była to po prostu zmiana zdania w tej kwestii, której nie można uznać za „istotny powód”. Sąd Apelacyjny wskazał także, że „niezależnie od tego powód w zasadzie nie sprecyzował na czym popełniony przez niego błąd miał polegać”. Sam brak dokładnego zapoznania się z pismem w toku postępowania nie oznacza, że „powód pozostawał w jakimkolwiek mylnym przekonaniu co do jego treści”.

Jako podstawę kasacyjną skarżący powołał następujące zagadnienie prawne: „Czy odwołanie (cofnięcie) oświadczenia o cofnięciu pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia wymaga podstawy (przyczyny), a jeśli wymaga – to czy podstawa ta musi mieć uzasadnienie w prawie materialnym, czy też może być dowolnego rodzaju i czy podlega kontroli sądu?”.

W uzasadnieniu zagadnienia prawnego trafnie wskazano, że co najmniej od postanowienia Sądu Najwyższego z 26 listopada 1975 r., I CZ 186/75, przyjmuje się, że odwołanie cofnięcia pozwu należy do czynności procesowych, jest uprawieniem dyspozycyjnym powoda i może nastąpić do czasu uprawomocnienia się postanowienia o umorzeniu postępowania. Jest to granica czasowa dopuszczalności odwołania oświadczenia o cofnięciu pozwu. W sprawie niniejszej, z punktu widzenia chwili odwołania cofnięcia pozwu, było więc to dopuszczalne (zob. wyrok SN z 11 lutego 2011 r., I CSK 252/10, z glosą aprobującą P. Ryłskiego, PPC 2012, nr 2, s. 339 i n.).

Natomiast kontrowersje budzi zagadnienie ewentualnej konieczności istnienia podstaw (przyczyn) takiegoż odwołania i ich charakteru, co w szczególności odnosi się do odwołania cofnięcia pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia. Zgłaszane są także wątpliwości co do tego, czy podstawy uzasadniające takie odwołanie mogą odnosić się tylko do wad oświadczeń woli, a szerzej - prawa materialnego, czy także prawa procesowego i czy podlegają one ocenie i kontroli sądu pod względem skuteczności.

Odnosząc się do kwestii sformułowanej w zagadnieniu prawnym, można wskazać na kierunki orzecznicze Sądu Najwyższego co do okoliczności

i przesłanek, w których można odwołać oświadczenie o cofnięciu pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia.

Po pierwsze, należy odróżnić odwołanie cofnięcia pozwu bez zrzeczenia się roszczenia od przypadku odwołania cofnięcia pozwu wraz ze zrzeczeniem się roszczenia. Pierwsza sytuacja nie wymaga istnienia jakichkolwiek przyczyn po stronie składającego to oświadczenie, a odwołanie cofnięcia pozwu pozostaje w arbitralnej gestii powoda i jest dopuszczalne do czasu uprawomocnienia się postanowienia o umorzeniu. Cofnięcie pozwu bez zrzeczenia się roszczenia nie zamyka w okresie późniejszym możliwości wytoczenia ponownego powództwa.

W drugiej sytuacji, w powołanym już wyżej postanowieniu z 26 listopada 1975 r., I CZ 186/75, Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że odwołanie cofnięcia pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia, choć dopuszczalne, to wymaga jednak „uzasadnionych przyczyn” - aczkolwiek nie wskazał ich rodzaju, a więc - czy w szczególności dotyczą one sfery prawa materialnego i wyłącznie wad oświadczeń woli, czy też mogą być to inne przyczyny wynikające z prawa materialnego lub procesowego.

W wyroku z 19 lipca 2001 r., III CKN 96/99, Sąd Najwyższy zaprezentował pogląd, że powód może odwołać cofnięcie pozwu także ze zrzeczeniem się roszczenia, jeśli wskaże przyczyny takiej decyzji podlegające kontroli sądu, przy czym nie muszą to być wyłącznie wady oświadczenia woli. W wyroku tym w istocie zakwestionowano materialnoprawny charakter „roszczenia” z art. 203 § 1 k.p.c.

Przyjmując procesowy charakter roszczenia, które zostało cofnięte, należy zauważyć, że cofnięcie pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia wywołuje skutki w sferze prawa materialnego. Tym skutkiem jest powstanie nowej sytuacji powoda, który cofnął pozew ze zrzeczeniem się roszczenia, która to sytuacja jest analogiczna do sytuacji wierzyciela, którego roszczenie uległo przedawnieniu. Mimo że nadal pozostaje on wierzycielem dysponującym istniejącym roszczeniem materialnym, to po upływie przedawnienia przepisy chronią dłużnika w taki sposób, że roszczenie to w zasadzie nie może być skutecznie dochodzone na drodze sądowej. Zrzeczenie się roszczenia wywołuje co najmniej skutek w postaci utraty atrybutu zaskarżalności dochodzonych roszczeń, które mogą być tylko roszczeniami procesowymi, niekonieczne też muszą istnieć w rozumieniu prawa

materialnego. Przyczyny cofnięcia pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia, mogą wynikać ze sfery prawa materialnego, mogą na przykład one wynikać także ze zwolnienia z długu, zawarcia porozumienia o charakterze nowacyjnym, zawarta ugodą tworzącą nowy stosunek prawny.

W związku z tym pozostaje do rozstrzygnięcia kwestia, czy odwołanie cofnięcia pozwu wraz ze zrzeczeniem się roszczenia jest nieograniczone żadnymi przyczynami, czy też przyczyny takiego odwołania powinny być uznane przez sąd za uzasadnione, w tym w szczególności muszą wynikać z wad oświadczenia woli przewidzianych w prawie prywatnym (art. 82-88 k.c.).

W okresie przedwojennym w orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalił się pogląd o niedopuszczalności odwoływalności takich czynności, jak cofnięcie pozwu i zrzeczenie się roszczenia. Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że zgodnie z art. 215 § 2 d.k.p.c. pozew cofnięty jest uważany za niebyły i stąd akt cofnięcia wiąże powoda względem pozwanego. Powyższe stanowisko wynikało z założenia, że czynności procesowe w postaci cofnięcia pozwu i zrzeczenia się roszczenia - jako samodzielne – wywołują skutek bezpośrednio po ich dokonaniu i nie jest wobec tego konieczne oczekiwanie na rozstrzygnięcie sądu w postaci umorzenia postępowania (zob. orzeczenia SN: z 25 października 1927 r., III Rw 701/27, PPIA 1928, nr 1, poz. 44, s. 43 oraz z 30 grudnia 1937 r., C II 1447/37, Zb. Orz. SN 1938, z. 6, poz. 461). Podobne stanowisko wyraził Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 12 stycznia 1938 r., C.I. 218/37, OSP 1938, poz. 207 uznając, że wniosek pełnomocnika o umorzenie sprawy nie może być cofnięty w późniejszym piśmie procesowym bez zgody strony przeciwnej, chociażby nie zapadło jeszcze postanowienie sądu o umorzeniu sprawy. Pogląd ten wynikał z założenia, że skutek w postaci umorzenia następuje wraz ze skutecznym cofnięciem pozwu, nawet jeśli sąd nie wydał jeszcze orzeczenia w przedmiocie umorzenia. Stanowisko to w okresie przedwojennym dotyczyło także ugody sądowej; wyrażano bowiem zapatrywanie, iż samo zawarcie ugody skutkowało zakończeniem postępowania, stąd nie dopuszczano możliwości uchylecia się od jej skutków w tym samym postępowaniu (Z. Fenichel, *Ugoda sądowa*, NPC 1933, nr 10, s. 301; H. Trammer, *Ugoda według przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, Kraków 1933, s. 44).

W okresie powojennym, ale jeszcze na gruncie d.k.p.c., orzecznictwo dopuściło możliwość odwołania cofnięcia pozwu, ale ograniczyło taką możliwość czasowo. Przyjmowano zatem, że strona może cofnąć swoje procesowe oświadczenie woli tylko dopóty, dopóki nie osiągnie ono skutku w postaci orzeczenia kończącego postępowanie. Gdy to nastąpi, ewentualne uchylenie się od skutków oświadczenia nie może już odnieść żadnego skutku procesowego, choć może wywołać konsekwencje materialnoprawne (tak orzeczenie SN z 23 kwietnia 1957 r., 4 CR 1036/55).

Należy uznać, że obecnie ukształtował się pogląd w orzecznictwie, iż odwołanie cofnięcia pozwu jest dopuszczalne w razie istnienia uzasadnionych, istotnych przyczyn, dopóki postępowanie, w którym czynność ta została dokonana, nie zostało jeszcze - w następstwie tej czynności - prawomocnie umorzone. Za uzasadnioną przyczynę, dającą podstawy do odwołania cofnięcia powództwa ze zrzeczeniem się roszczenia, uznaje się zaś nie tylko błąd, lecz także inne wady oświadczenia woli, jak i okoliczności powstałe następczo, umożliwiające cofnięcie dokonanych czynności procesowych. Przyczynę taką mogą zatem stanowić również inne okoliczności, które w danej sprawie zostaną przez sąd ocenione jako uzasadnione i istotne. Nie ma przeszkód, w ocenie Sądu Najwyższego, aby uznać za prawnie relewantne również błędne motywy, jakimi kierowała się strona, dokonując czynności procesowej. Ma to miejsce na przykład w sytuacji gdy błędne motywy cofnięcia pozwu wraz ze zrzeczeniem się roszczenia nie wypełniają przesłanek określonych przepisami kodeksu cywilnego normującymi wadę oświadczenia woli w postaci błędu, nie wynikają np. z celowego działania drugiej strony albo osoby trzeciej, czy też treści czynności prawnej. Należy przyjąć, że nie jest jednak dopuszczalne odwołanie cofnięcia pozwu bez żadnych uzasadnionych przyczyn.

W sytuacji, w której cofnięcie pozwu zostało połączone ze zrzeczeniem się roszczenia, a więc wywołuje także skutki w sferze prawa materialnego, np. w postaci zwolnienia z długu (art. 508 k.c.), zniweczenie skutków materialnoprawnych może nastąpić przez wykazanie istotnych powodów, podlegających kontroli, np. wynikających z uchylenia się od skutków prawnych wadliwego oświadczenia woli według art. 86-88 k.c.

W niniejszej sprawie ustalenia faktyczne nie dawały podstaw do przyjęcia, że nastąpiły istotne okoliczności uzasadniające odwołanie cofnięcia pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia, skoro powód został zaspokojony przez dokonanie wpłat przez osobę trzecią. Zdaniem Sądu Najwyższego trudno bowiem zaakceptować stanowisko, według którego ta sama czynność prawna dokonana poza procesem podlega przepisom prawa materialnego, dokonana zaś w procesie przepisom tym nie podlega. Pogląd ten w orzecznictwie należy uznać za dominujący (zob. np. wyroki SN: z 29 kwietnia 2005 r., III PK 107/04, OSNP 2005, nr 23, poz. 369; z 28 czerwca 2007 r., IV CSK 110/07; z 11 lutego 2011 r., I CSK 252/10, z glosą P. Rylskiego, PPC 2012, nr 2, s. 339 i n.; postanowienie SN z 24 lutego 2016 r., I CSK 81/15).

Reasumując, po pierwsze, w aktualnym orzecznictwie i doktrynie nie budzi wątpliwości, że zarówno cofnięcie pozwu, jak i zrzeczenie się roszczenia są czynnościami procesowymi uregulowanymi w kodeksie postępowania cywilnego. Po drugie, nie budzi wątpliwości ogólna dopuszczalność odwoływania czynności procesowych. Wywodzi się to z cechy fakultatywności tych czynności, a także z faktu, że czynności procesowe stron odmiennie niż czynności sądu nie są zaskarżalne, a więc sposobem na ich konwalidowanie może być odwołalność. Po trzecie, czynności te są obwarowane terminem końcowym, wyznaczonym datą uprawomocnienia się postanowienia o umorzeniu postępowania. Po czwarte, w przypadku odwołania cofnięcia pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia muszą istnieć uzasadnione, istotne powody. W innym wypadku uznając, że można odwołać cofnięcie pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia w każdej sytuacji i bez wskazania jakichkolwiek powodów, doszłoby do zrównania skutków cofnięcia pozwu bez zrzeczenia oraz ze zrzeczeniem się roszczenia. Jednakże te istotne powody nie ograniczają się wyłącznie do konieczności wykazania zaistnienia wad oświadczeń woli, czy sfery wyłącznie prawa materialnego. Po piąte, tego rodzaju odwołanie cofnięcia pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia podlega kontroli sądu, który ocenia, czy jest to uzasadnione, a wskazane przyczyny są rzeczywiście istotne. Sąd może zatem uznać bezskuteczność dokonanego odwołania cofnięcia pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia.

Reasumując, z uzasadnienia zaskarżonego orzeczenia nie wynika, aby Sąd Apelacyjny faktycznie dopuszczał tylko taką przyczynę odwołalności zrzeczenia roszczenia, jaką jest błąd. Na podstawie wskazanych przez powoda okoliczności faktycznych, uzasadniających odwołanie cofnięcia pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia, ze względu na błąd (art. 84 k.c.), nie można było uznać, aby przesłanki błędu jako wady oświadczenia woli zostały spełnione. Brak było podstaw do ustalenia, że druga strona wprowadziła powoda w błąd co do przyczyn spłaty, skoro z ustaleń faktycznych wynika, że powodem cofnięcia było spełnienie świadczenia przez osobę trzecią roszczenia dochodzonego pozwem. Z oświadczeń pełnomocnika powoda nie wynikało, aby został on wprowadzony w błąd, albo że opisany sposób zaspokojenia nie miał w rzeczywistości miejsca. W braku wskazania szerszej podstawy faktycznej nie można ustalić, czy istniały inne przyczyny, czy one były istotne i czy uzasadniały odwołanie cofnięcia pozwu. Okoliczność, że pełnomocnik powoda uznał cofnięcie pozwu za niekorzystne i to bez wskazania przyczyn takiej oceny, wymyka się spod kontroli pod kątem ustalenia istotnych, uzasadnionych przyczyn. Sąd odwoławczy miał podstawy przyjąć, że błąd nie został przez skarżącego wykazany w sposób przekonujący, a co najmniej, że był to błąd, który uzasadniałby odwołanie cofnięcia pozwu wraz z oświadczeniem o zrzeczeniu się roszczenia. Dlatego podniesionego zarzutu nie można było uwzględnić i uznać skargi kasacyjnej za uzasadnioną.

Mając na względzie powyższe rozważania, Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.